

Genombrott för äldre folkmusik i Gästrikland

Under 1970-talet kom ett genombrott för äldre folkmusiktraditioner i Gästrikland. Framför allt var det en äldre låttradition efter spelmannen Gustav Jernberg och att Benno Eriksson och Tony Wrethling upptecknade över 40 äldre danser i Gästrikland och musik som passade till dessa danser. En stor del av musiken och dansen kom från de norra delarna av Gästrikland, det som vi idag kallar finnskogsområdet.

Tony Wrethling och Benno Eriksson i juni 1976. De berättar i en artikel i Gefle Dagblad om sitt arbete med att leta äldre danser och musik i Gästrikland. Foto Peo Österholm.

1979 släpptes en LP-skiva som för första gången lyfte fram finnskogens musik i ett gästrikerperspektiv. Tony Wrethling, Ulf Hermansson och Per Börjesson spelade in skivan "Felan Går" som bland mycket annat innehåller Ockelbogubbarnas Favoritpolska. Den och många andra av skivans låtar är idag favoriter bland dagens spelmän. Med Felan Går skivan fick också låtarna efter spelmannen Karl Lindblad från Lingbo för första gången stor spridning i modern tid.

Enbart danslåtar

Felan Går-skivan innehåller enbart danslåtar, till stor del avsedda för polskedanser i äldre stil som upptecknades under 1970-talet i Gästrikland av dansaren Benno Eriksson. Vid skivinspelningen deltog dansare och inspelningen var skraddarsydd för en äldre traditionell dansstil. Den äldre musik som kom med Felan Går-skivan slog igenom med stor kraft i Gästrikland. Den dominerade i Sandvikens Spelmanslags repertoar under 1980-talet och till stor del är det så även idag idag. Sandvikens Spelmanslag var under 1980-talet och 1990-talet ett av de ledande spelmanslagen i Gästrikland.

Sett i ett nationellt perspektiv så gick det en grön våg över världen i slutet av 1960-talet och 1970-talet. Gräv där du står och gå tillbaka till dina rötter var två nyckelbegrepp. Inom folkmusikvärlden i Sverige ledde detta till en renässans för lokala äldre folkmusiktraditioner. Folkmusikfolket letade runt om i landet efter obrutna levande lokala musiktraditioner och polskedanser som passade till låtarna. Musik och dans som har rötter som helst går tillbaka till 1700-talet och tidigare.

I Gästrikland så gick spelmannen Tony Wrethling från Storvik och dansaren Benno Eriksson från Gävle i spetsen för just detta.

Gustav Jernberg på radio

- Någon gång 1973-1974 fick jag höra ett radio-program där spelmannen Gustav Jernberg spelade äldre låtar från Gästrikland. Då blev det klart direkt för mig att jag ville lära mig hans låtar, säger Tony Wrethling.

Tony spelade vid den tiden med gästrikespelmän som Bengt Åsbrink och Stig Sjödin men Gustav Jernberg hade en stor låtskatt med äldre gästrikelåtar som Tony aldrig hört tidigare. Strax därefter fick Stig Sjödin tillgång till bandinspelningar med

Gustav Jernberg, flera timmar med låtar, som varken Stig eller Tony någonsin hört förut.

Tony och Ulf Hermansson från Hofors lärde sig dessa Jernberglåtar från banden och lanserade sedan låtarna i Gästrikland något år senare och intresset var stort, framför allt bland de yngre spelmännen..

Gustav Jernberg kom ursprungligen från Gävle och hade många låtar efter spelmän i sin egen släkt som bodde i Gävletrakten. Därmed var det klart varifrån dessa låtar kom.

Jernberglåtarna inte kända i Hälsingland

Men Gustav säger på banden att en del av låtarna är från Hälsingland och Tony och några andra spelmän åkte då till Hälsingland men där hittade de ingen som kände igen Gustav Jernbergs låtar.

Efter ett tips från en bryggare i Ockelbo åkte Tony till Åmot i nordvästra Gästrikland och fick intressanta besked där. Han åkte 1975-1976 och hälsade på Spess-Pelle (Per Lundberg) i Åmot. Spess Pelle var då 91 år. Tony visste att Spess-Pelles farfar var spelmannen Spess Jon som bodde i Åmot och levde i början av 1900-talet. Spess Jon spelade med till exempel välkände spelmannen Vingel-Anders från Sjöveden. De lär ha spelat för kungen vid ett tillfälle på Berns Salonger i Stockholm.

Tony spelade en av låtarna efter Gustav Jernberg vid mötet med Spess Pelle.

- Det där är Bellmans polska. Hur fan kan Du spela farfars låt, frågade Spess Pelle, berättar Tony Wrethling

Sedan satt Tony där i tre timmar och spelade andra låtar efter Gustav Jernberg.

Ockelbogubbarnas favoritpolska

- När jag spelade den låt vi idag kallar Ockelbogubbarnas Favoritpolska sade Spess Pelle att den låten var en favoritlåt bland spelmännen i Ockelbo. Spess Pelle hade också namnet på valsen Vallpigan. Han satte namn på många låtar och hade information om låtarna

Tony fick också reda på att många låtar var efter spelmannen Karl Lindblad i Lingbo.

Efter besöket hos Spess Pelle stod det klart att många Gustav Jernbergs låtar var efter Karl Lindblad och att låtarna hade spelats i norra Gästrikland.

På ungefär samma sätt gick det till när Tony och Benno Eriksson åkte runt i Gästrikland och träffade äldre personer som kunde berätta om hur de dansade i sin ungdom.

20 april 1976 hittade de en polskedans av äldre typ som idag kallas Polska från Åmot. Tony och Benno träffade spelmannen Nils-Erik Eriksson på Åsgården i Järbo. Nils-Erik var född i Åmot 1906 och hade varit spelman i ett danskapell på 1920-talet. Nils-Erik spelade en polska och en schottis och visade hur omdansning och försteg gick till i polskan. Sedan spelade Tony och Benno dansade med en dam som följt med för detta besök, allt för att verifiera att de förstätt Nils-Eriks beskrivning.

Polska från Åmot

I mars 1980 besökte Benno och Tony Valborg Jonsson i byn Gruvberget, norr om Åmot, i Bollnäs kommun. Benno dansade då försteg med Valborg och Tony spelade en låt som passar till Polska från Åmot. Hon berättade om hur dansen skulle gå till men ville inte själv dansa omdansningen för hon blev yr. För Benno blev detta ytterligare en pusselbit för att förstå hur man dansat polska från Åmot. Benno och Tony hälsade på Nils-Erik Eriksson och Valborg Jonsson vid sex tillfällen.

Totalt finns 46 danser dokumenterade under perioden 1969 till 1990. Utöver danserna så dokumenterades och nedtecknades även ett stort antal danslåtar. Många av dessa danser och låtar nedtecknades i finnskogsområdet.

Med tio upptecknade danser – då kunde det bli något stort

Benno Eriksson, trodde Du 1969, när Du började ditt arbete med att samla dansuppteckningar, att det skulle ge ett stort samlat resultat?

- 1969 trodde jag inte det. Men när vi hittat tio danser i Gästrikland började jag tro att vi skulle få ihop något riktigt bra som kunde ges ut och göras tillgängligt för alla intresserade, svarar Benno Eriksson.

Efter Felan Går-skivan 1979 har mycket mer publicerats om musik och danstraditioner i Gästrikland.

Under 1970-talet började Tony samarbeta med Ulf Störling som är från Hälsingland. Detta samarbete resulterade i två CD, Listiga Jonsson

och Som Förr. Det innebar att de fördjupade sig i låtar från norra Gästrikland och södra hälsingland och att resultatet sedan publicerades i dessa två CD.

Jernberglåtar 1986

1986 publicerade boken Jernberglåtar. Boken innehåller noter samt text om familjen Jernberg och deras musik. Den största delen är låtar efter Gustav Jernberg. Sven Ahlbäck är författare till boken. Sven Ahlbäck är professor i folkmusik och arbetar på Kungliga Musikhögskolan. Fler än 100 studenter som gått folkmusiklinjen har lärt sig spela Jernberglåtar på Kungliga Musikhögskolan i Stockholm. Sven Ahlbäck spelar Jernberglåtar själv och tillsammans med andra vid många inspelningar.

Arne Blomberg har publicerat många originalinspelningar med Gustav Jernberg och dessa inspelningar är direkt kopplade till de noter som publicerades i boken Jernberglåtar. Se hemsidan www.fam-blomberg.se.

2015 publicerades storverk

År 2015 publicerades ”Som förr”, ett stort bokverk med Benno Eriksson som författare,. Som Förr berättar om äldre dansformer från Gästrikland. I paketet ingår en bok på 370 sidor samt film och ljudinspelningar på CD och DVD.

Idag är det Tony Wrethlings slutsats att hela det geografiska området från Dalälven i söder till en gräns i norr, söder om Alfa och Edsbyn, inklusive Bingsjö i väster, är ett gemensamt låtområde med stora likheter i musik och dans.

- Felan Går skivan lyfter fram ett äldre spelsätt som faktiskt kom att dominera folkmusiken i Gästrikland i slutet av 1970-talet och under 1980-talet. Min uppfattning är att Benno Erikssons samlingsverk ”Som Förr” representerar något bestående som ger dagens och kommande generationer goda kunskaper om traditionell musik och dans i Gästrikland, säger Ulf Hermansson.

Göte Andersson